

INOTAI ANDRÁS

REFORMOK ÉS TÁRSADALMI TUDAT

Alig látott napvilágot „Az új Magyarország” program a szükségesnek tartott és részben sürgős kiigazító lépésekkel, és épp hogy sikerült elfogadtatni az első intézkedéseket a parlamentben a magyar államháztartás hiányának rendbe tétele érdekében, szinte mindenhol protestáltak. Elvben ugyan majdnem mindenki egyetért a változtatások kényszerével, de amikor a konkrétumokra kerül sor, akkor megkezdődik az egymásra mutogatás és a szükséges intézkedési csomag felpuhítása. „Minden más területen fontos az átalakítás, csak engem hagyjanak békén. Nálam minden a legtokéletesebb, egyébként is – megmondhatott – a lakosság életszínvonalához nem lehet hozzányúlni. Ha pedig mégis érintve lennék, akkor nem azt, nem úgy és nem akkor kell csinálni, ahogy azt a kormányzat véli.” – Hogy hogyan, azzal kapcsolatban a status quo valóban „pokolba vivő” védelmezésén kívül egyetlen épkézláb javaslat sem hangzott el eddig.

Pártpolitikai és hatalmi okok miatt nem várható, hogy a fenti ellenállás csökkenne a jövőben. Sőt, az sem kizárt, hogy az eddig egységesnek tűnő reformtáboron belül is létrejönnek törésvonalak. Ugyanakkor az is valószínű, hogy a politikai mező más területeiről további támogatói is akadnak majd a kiigazítási programnak. Ami azonban biztos az az, hogy a bejelentett és a jövőben szükséges további reformok, a sikeres Magyarország sorsa nagymértékben azon múlik, kitart-e a kormányzat ereje, hogy többéves átalakítási elképzeléseit – ha szükséges a lényegét nem érintő kompromisszumokkal – következetesen és rövidlátó hatalompolitikai megfontolásoknak ellenállva végrehajtsa.

Nemzetközi tapasztalatok bizonyítják, hogy az átfogó kiigazítások, majd szerkezeti (jelen esetben államháztartási) reformok sikere nem választható el a társadalom megértésétől. Természetesen aligha várható aktív támogatás olyan kérdésekben, amelyek a lakosságtól – legalábbis rövid távon – áldozatokat, fogyasztáscsökkenést vagy inkább a fogyasztásnövekedés lassulását követelik meg. Nyílt és tömeges társadalmi ellenállás esetén azonban a legjobban kidolgozott reformok is zátonyra futhatnak. Más kérdés, hogy ennek jóval magasabb költségeit aztán mégiscsak meg kell fizetnie a társadalomnak – mert ki más állná a számlát?!

Többek között ezért is alapvetően fontos a társadalommal való folyamatos kommunikáció. Ezzel kapcsolatban már a legutóbbi hetek is több hasznos(ítható) tapasztalattal szolgálnak.

KOMMUNIKÁCIÓS FELADATOK

Először, a magyar gazdaság – ellentétben a több lehetséges ok miatt láthatóan ellen-drukker cseh lapban megjelent véleménnyel – nem a pokol felé száguld, hanem megújulást hozó tisztítótűzre van szüksége (nem egyedül a térségben). A növekedéssel, a versenyképességgel, a gazdasági szerkezettel, az inflációval (egyelőre), a regisztrált munkanélküliséggel kevesebb problémája van, mint nem egy térségbeli társának. Az

igazi veszélyt a költségvetés rendkívül magas hiánya jelenti, amelynek gyors csökkentése alapvetően fontos a magyar gazdaság számára nélkülözhetetlen nemzetközi pénzügyi bizalom tartós megerősítéséhez.

Másodszor, könnyen megérthető, hogy az azonnali intézkedések elsősorban a bevételi oldalon jelentkeznek adóemelések formájában, hiszen e téren gyorsabban lehet látványosat lépni. Ezzel szemben a kiadások lefaragása szerkezeti reformokat igényel, amelyek márcsak alkotmányjogi és törvényességi okok miatt sem vezethetők be azonnal. Kivéve természetesen a társadalmi kohézió szempontjából igen fontosnak tekintett szociális juttatásokat, amelyekhez a kormányzat – egyelőre – nem kívánt hozzányúlni. Harmadszor, nem vált a társadalom számára világossá a rövid távú kiigazítás és a hosszabb távú reformok összekapcsoltsága. Nem lehet vita tárgya, hogy fenntartható költségvetési egyensúlyt csak a kiadási szerkezet lényegi átalakítása biztosíthat. Az ehhez szükséges egészségügyi, oktatási, közigazgatási (majd adó-) reformokat azonban csak megfelelő szakmai és törvénykezési előkészítés – és pártpolitikától lehetőleg mentesített, őszinte társadalmi vita – után kívánatos megvalósítani. Ahhoz azonban, hogy ebbe a fázisba egyáltalán elérjen egy tetemes hiánnyal küszködő gazdaság, biztosítani kell a működőképességét, vagyis azonnali hatállyal csökkenteni kell a hiányt, és erősíteni kell a nemzetközi tőke bizalmát.

Negyedszer, egyáltalán nem vált világossá az elmúlt hetekben a célok és eszközök közötti kapcsolat. Alig esett szó a célokról, amelyek nemcsak a „pénzügyi válság” elhárítását jelentik, hanem az új, versenyképes, gyarapodó és a mainál igazságosabb és élhetőbb Magyarország megteremtését. Mindaz, amiről olvasni és hallani lehetett, az az eszközök közé tartozik, legyenek akár azonnal bevezetendők, akár középtávon alkalmazandók.

A magyar gazdaságba vetett nemzetközi bizalom helyreállítása azonban nem csupán kormányzati kötelesség. Természetesen nélkülözhetetlen hozzá a kormány elszántsága, az intézkedések gyorsasága és (remélt) hatékonysága, a konkrét cselekedetek sora. A nemzetközi gazdaság azonban az egyébként helyes elképzelések megvalósíthatóságának két további elemét is vizsgálja, amikor hazánkat különböző platformokon minősíti. Az egyik a társadalom felkészültsége, hajlandósága a kiigazítás rövid távon felmerülő többletköltségeinek vállalására. A másik pedig a mindenkori ellenzék felelős magatartása a parlamentben és a közéletben egyaránt. Ha bizonyos üzleti és pénzügyi körök úgy ítélik meg, hogy ez az ellenállás derékba törheti az egyébként nagyon is helyeselhető reformokat, úgy romlik az ország „reformképességi” megítélése. Nem lehet ezért eléggé hangsúlyozni ebben a helyzetben az ellenzék Magyarország iránti felelősségét (vagy éppen felelőtlenségét).

FELLÉPÉS AZ EGYOLDALÚ ÉS TUDATTORZÍTÓ SZEMLÉLETMÓD ELLEN

A bejelentett intézkedések következményei kapcsán egész sor szakmailag (eddig) megalapozatlan, de a társadalom tudatát könnyen fertőző vélemény, pontosabban vészharangot kongató panasz hangzott el, nemcsak egyes érdekképviselői szervek részéről, amelyek csak saját rövid távú érdeksérelmeiket látják a kiigazításban, de nem egy ismert gazdasági szakember részéről is. Messze a teljesség igénye nélkül, három példát említek:

(1) *A megszorító intézkedések hatására jövőre jelentősen visszaesik a magyar növekedési ütem.* Ez természetesen nem kizárt, hiszen a belföldi kereslet valóban csökkenni fog. De ne felejtjük el, hogy – a kiigazítás kísérő jelenségeként – több mint tíz százalékkal gyengült a forint árfolyama az euróhoz képest, ami egy döntően exportra orientált gazdaság számára pótlólagos növekedési tényezőt jelent. Nem tudni, hogy az export bővülésének üteme fogja-e fedezni a belső kereslet csökkenésének ütemét, de a kettő kölcsönös mozgása fogja meghatározni a jövő évi növekedési rátát.

(2) Az agrárlobby (egy része) arról panaszkodik, hogy *az áfa-kulcs 15-ről 20 százalékra emelése – ami döntő részben érinti az élelmiszereket is – rontja a magyar élelmiszeripar pozícióit.* A (valamivel) magasabb árak és a kevésbé növekvő jövedelmek természetesen érinthetik az élelmiszerek hazai fogyasztásának mennyiségét és szerkezetét is. Ugyanakkor a magyar élelmiszerek kiszorulásának egyik fő oka a múltban éppenséggel az elhibázott árfolyam-politika, pontosabban a tetemesen túlértékelt forint miatti itthoni és külhoni piacvesztés volt. Ezzel szemben a reális(abb) árfolyam többletvédelmet jelent a magyar termelőknek a megdráguló importtal szemben.

(3) Nagy publicitást kapott az a jelentés, amely szerint a magyar háztartások 54 százalékának nincs készpénz-megtakarítása. Ezért – szól az érvelés – *ma jóval kevésbé alkalmas a lakosság a megszorítások kivédésére*, mint a Bokros-csomag idején (amikor volt ilyen tartaléka). A valóság az, hogy a magyar lakosság jelentős része különböző racionális indokok alapján (jelentősen növekvő jövedelem, alacsony devizakamat, magasan tartott forintárfolyam), valamint közel sem ennyire racionális, de legalábbis kétélű gazdaságpolitikai kedvezményeket kihasználva (főleg a lakásprogram) az elmúlt években páratlan mértékű, hitelre épített vásárlásokba kezdett. Vagyis a megtakarítás megvan, csak nem készpénz, hanem ingatlan, autó vagy egyéb tartós fogyasztási cikkek, üzleti beruházások stb. formájában. Volt már olyan eset a gazdaságtörténetben, amikor ezeket kellett készpénzzé tenni, hogy a családi háztartások rendbe jöjjenek. Ha megnézzük a magyar gazdaság külső adósságállományát, akkor azt tapasztaljuk, hogy 2005 végén a nettó 30 milliárd eurónyi adósságnak kereken kétharmadát tette ki a vállalatok, nem utolsó sorban pedig a lakosság hitelállománya, szemben az államháztartás és az MNB összesen 10 milliárdos tartozásával.

A társadalmi tudat fejlesztése érdekében világossá kell tenni, hogy a lakossági eladósodásnak semmi köze harmadik személyek, intézmények vagy akár a kormányzat döntéseihez. Ellentétben az ötvenes évek kényszerű, az állam által a lakosságra „tesztált” békekölcsönjegyzésével, minden jelenlegi döntés egyéni mérlegelés alapján született. Az esetlegesen hibás lakossági döntésekért sem a kormányzat, sem az állam, de az eladósodás csapdáját elkerülő adófizető állampolgárok sem vállalnak semmiféle felelősséget. A piacgazdaság nagyrészt egyéni döntésekre épül, amely jelentős egyéni mozgásteret kínál, de hasonló mértékű egyéni felelősséget is követel.

A TÁRSADALMI TUDAT MINT VERSENYTÉNYEZŐ

A XXI. században a sikeres és versenyképes gazdaságot immár nemcsak a versenyképesség közismert vállalati kategóriái jellemzik (árak, minőség, szállítási határidők),

hanem a közigazgatás minősége (a bejelentett reformok alapvető célja éppen ennek lényegi javítása), a társadalmi kohézió és szolidaritás, valamint az új kihívásokra felkészült, jövőre orientált társadalom tudata is. Az utóbbi kettővel kapcsolatban célszerű megfogalmazni egy-egy zárógondolatot.

A magyar társadalom belső kohéziója, szolidaritása rendkívül gyenge. Ezt a kiigazítási programok kapcsán a napról napra nyomom követhető ellenkezés, egymásra mutogatás is tükrözi. Az alapvető probléma azonban az adómorállal van. A legnagyobb társadalmi igazságtalanság ma nem a „gazdagok” és a „szegények” között található, hanem a becsületes adófizetők és az adófizetést elkerülők között. Adócsökkentésre, a költségvetés bevételi oldalának tartós stabilitására csak akkor van esély, ha a közel egymillióra becsült adóelkerülőt be lehet vonni az adófizetői körbe. Az adóbázis lényegi kiszélesítése nélkül sem a fenntartható költségvetés, sem a sikeres fejlődéshez nélkülözhetetlen társadalmi közteherviselés és szolidaritás nem képzelhető el. A megvalósításhoz messze nem elégséges a mégoly szigorú adóellenőrzés! Itt a társadalmi tudat átalakítására van szükség, olyan közegre, ahol az adócsalás nem követendő példa, hanem súlyosan elítélendő cselekedet, amelyet nemcsak a büntető törvények, de a társadalom becsületesen adót fizető milliói is kikövetelnek!

Nem kerülhető meg az állami és az egyéni szerep- és költségvállalás arányainak esetenként lényeges átalakítása sem. Természetesen a jövőben is lesznek államilag vállalt feladatok, de az egyéni gondoskodás és felelősség jelentősége felértékelődik. Jó lenne, ha ezt minél többen már ma is átéreznék, mert így lehet a megkerülhetetlen és elodázhatatlan átalakulás társadalmi költségeit mérsékelni, az újabb jövedelmi szakadékokat megakadályozni, és egy összetartóbb országot építeni. Ez pedig már nem csupán a fenntartható gazdasági pálya, de a fenntartható modern demokrácia egyik alapkövetelménye is.

2006. november

